

УДК 378.03

ЮАНЬ КАЙ

аспірант кафедри теорії та методики музичної освіти,
хорового співу і диригування Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна
e-mail: yankai2017@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ СТАБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Стаття присвячена визначенню та обґрунтуванню педагогічних умов формування виконавської стабільності майбутніх учителів музики. Зроблено аналіз та узагальнено основні визначення та сутнісний аналіз поняття «педагогічні умови» в психолого-педагогічній та методичній літературі. Окреслено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування виконавської стабільності майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки.

Ключові слова: вчитель музики, виконавська стабільність, педагогічні умови, фахова підготовка.

Модернізація мистецької освіти в умовах нинішньої трансформації суспільства передбачає внесення певних змін у процес навчання майбутніх учителів музики з метою досягнення більш високого рівня їх фахової підготовки. Державні вимогами до підготовки вчителя музики розкрито у кваліфікаційній характеристиці, у якій мова йде про те, що: випускник, який отримав кваліфікацію вчителя музики, знає основні напрями та перспективи розвитку освіти, педагогічної науки, психологію, основи загальнотеоретичних дисциплін, методику викладання предмета, виховну роботу, засоби навчання та їхні дидактичні можливості. Безпосереднє здійснення завдань музичної освіти й виховання залежить від учителя, рівня та якості його кваліфікації. Сьогодні актуалізується проблема посилення виховного впливу педагогічного процесу вищих освітніх закладів освіти як основи удосконалення фахової підготовки. В науково-методичній літературі поняттю «педагогічні умови» присвячено чимало досліджень. Науково обґрунтовано, що саме педагогічні умови є певними факторами, що сприяють якості і ефективності удосконалення навчального процесу у вищій школі.

У тлумачному словнику української мови умова визначається як «необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [5, 632]. У філософії умову розглядають як відношення речі стосовно тих чинників, завдяки яким вона виникає й існує. Інакше кажучи, за своєю сутністю – це середовище, обставини, можливість виконання, існування та розвиток чогось іншого.

Аналіз наукових досліджень у визначенні педагогічних умов щодо більш ефективної підготовки майбутніх фахівців дає підстави розглядати педагогічні умови як: сукупність об'єктивних мо-

жливостей змісту навчання, методів, організаційних форм, що забезпечують успішність реалізації освітньої мети [10], єдність свідомості і діяльності, відповідно до якого діяльність людини зумовлює формування свідомості, всіх психологічних якостей особистості, які в свою чергу спрямовують і регулюють практичну діяльність людини [9], сукупність чинників, компонентів, необхідних і достатніх для виникнення, функціонування та зміни певної педагогічної системи" [2], сутність керованості у педагогічному аспекті та у доцільності організації навчально-виховного процесу, сукупність заходів, які забезпечують найбільш сприятливе середовище для ефективного функціонування методичної системи [8].

У контексті обраного дослідження під педагогічними умовами ми розуміємо сукупність факторів, які забезпечують продуктивність протікання навчального процесу, отримання адекватного поставленій меті результату, розвитку відповідних якостей і властивостей особистості та розв'язанню основних суперечностей проблеми. На нашу думку, педагогічні умови – це система, яка забезпечує ефективність навчального процесу (стосовно нашого дослідження – ефективність запропонованої методики) та сприяє формуванню виконавської стабільності студентів, майбутніх учителів музики. Зазначимо, що доцільність педагогічних умов, що впливають на ефективність процесу формування виконавської стабільності майбутніх учителів музики, обґрунтовується положенням педагогічної науки про те, що для формування їх необхідно створювати для особистості такі ситуації, в яких означений феномен міг би виявлятися і закріплюватися.

Метою цієї статті є визначення та обґрунтування педагогічних умов формування виконавської

стабільності майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки.

Про складний характер музично-педагогічної діяльності вчителя музики в загальноосвітній школі наголошували О. Гольденвейзер, Н. Ветлугіна, О. Критська, Б. Теплов та ін. Фахова підготовка вчителя музики в сучасному суспільстві знайшла відображення в роботах Е. Абдулліна, Ю. Алієва, О. Апраксіної, Л. Арчажникової, Л. Безбородової, І. Коваленко, А. Козир, С. Мартиненко, В. Орлова, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, Г. Ципіна, В. Шульгіної, О. Щолокової тощо. Найбільш фундаментально досліджувала діяльність вчителя музики Л. Арчажникова, яка доводить, що підготовка пов'язана з вивченням різноманітного комплексу спеціальних дисциплін, які передбачають свою методику викладання: навчання гри на інструменті, диригування, сольний спів, роботу з хором тощо [1]. Професія вчителя музичного мистецтва, наголошують педагоги-музиканти, за своєю сутністю є творчою і ґрунтується на діалектичній взаємодії творчості та художнього пізнання. Слушною є думка Г. Падалки про те, що вчитель музики мусить бути митцем, який мислить як педагог, і педагогом, який відчуває, як митець [6]. Крім того, своєї специфіки набуває художня інтерпретація вчителя – виконавця. Вона полягає в тому, що він стає посередником між композитором (письменником, поетом) і дітьми. Йому необхідно якомога яскравіше розкрити художній образ твору і довести їх до дітей. Саме особливості дитячого сприймання (емоційність, образність і, в той же час, дифузність, цілісність) вимагають від вчителя-виконавця підкресленого виразного виконання, спрямованого на осмислення ідейного змісту твору, особливостей його художньої мови. Саме тому актуальності набуває проблема вдосконалення процесу підготовки майбутніх учителів музики до виконавської діяльності, оскільки вона є найвагомішою складовою музично-педагогічної діяльності. Досконале володіння виконавською діяльністю забезпечує досягнення необхідних результатів у процесі передачі слухачам емоційно-образного змісту творів.

Аналіз науково-методичної літератури з питань розвитку виконавської діяльності майбутнього вчителя музики дозволив дійти висновку, що більшість авторів дотримуються принципу єдності художнього і технічного. Доробки українських науковців з означеної проблеми впродовж останніх десятиліть проводились у декількох напрямках. Першу групу складають дослідження, що пов'язані з вивченням історичного аспекту становлення теорії і методики гри на музичних інструментах на теренах України (В. Апатський, М. Дави-

дов, Ж. Дедусенко, Н. Гуральник, З. Йовенко, Н. Зімогляд, О. Кононова, Н. Кашкадамова, Л. Мазепа, В. Сирятський, О. Снегірьов, Ж. Хурсіна, Л. Шевченко); до другого напряму належать праці, в яких узагальнюється педагогічний досвід видатних педагогів, представників різних регіонів України (О. Дагілайська, В. Козлов, Т. Кравченко, О. Криштальський, Г. Курковський, Д. Житомирський, Ю. Некрасов, О. Слепцова, Л. Садова, Н. Смоляга, Л. Проців, Б. Рейнгбалд та ін.); третій – складають методичні та дисертаційні дослідження, пов'язані з вивченням і розробкою сучасних форм навчання в галузі виконавської підготовки майбутніх учителів музики (І. Аксельруд, Т. Воробкевич, О. Гумінська, Л. Гусейнова, І. Дмитрик, П. Косенко, М. Мойсеєва, О. Склярів, Т.Рощина, О. Хлебнікова, В. Шульгіна та ін.).

Вчитель музики в школі – це вокаліст, інструменталіст, концертмейстер, диригент, теоретик тощо. Тому його професійна підготовка залежить від цілісної музично-педагогічної освіти, що розглядається як єдиний процес музично-виконавських, музично-теоретичних, психолого-педагогічних знань, умінь та навичок. Для успішної підготовки фахівців цієї галузі необхідно готувати висококваліфікованого не тільки педагога, а і досвідченого виконавця. Проте не завжди студент, майбутній вчитель музики, готовий психологічно до виконавської діяльності. В умовах емоційного стресу, незвичних психологічних ситуаціях, під час концертних виступів студент може розгубитись і не показати в своєму публічному виконанні всього того, що було досягнуто в процесі підготовки. Тому край необхідно навчити студента сконцентруватися, проявити певні професійно-особистісні якості (емоційну стійкість, впевненість в себе тощо) і показати рівень виконання не нижче підготовленого. В цьому аспекті викладачі вищої школи з мистецьких дисциплін повинні формувати у студентів певні властивості, здатності до успішної публічної виконавської діяльності, яку ми розуміємо як виконавську стабільність. В нашому дослідженні ми пропонуємо визначити виконавську стабільність як сформовану інтегральну властивість особистості, що сприяє реалізації не нижче досягнутого в процесі підготовки виконавського рівня в емоційних (змінних) умовах.

Для досягнення поставленої мети нами були запропоновані та обґрунтовані педагогічні умови, що сприяють формуванню означеного феномену.

Першою педагогічною умовою формування виконавської стабільності ми визначили наявність позитивної мотивації студентів до виконавської діяльності. В науковій літературі дослідниками

доводиться, що від рівня мотивації залежить продуктивність будь якої діяльності. Педагоги з високим рівнем сформованості мотивації впевнено беруть на себе відповідальність, приймають рішення у нестандартних ситуаціях, наполегливо йдуть до своєї мети, переконані у ефективності своєї діяльності. Підготовку студентів до виконавської діяльності необхідно здійснювати з опорою на мотиви, які будуть виступати в якості рушійної сили. Це буде спонукати студентів до бажання оволодіти фаховими знаннями, вміннями, навичками та викликає потребу в формуванні певних професійно-особистісних якостей, що дозволять йому стати успішним виконавцем.

Другою педагогічною умовою формування виконавською стабільністю майбутніх учителів музики ми вважаємо етапність педагогічного процесу. Навчальні завдання мають тенденцію к постійному ускладненню, тобто навчальні завдання с перспективної зони розвитку поступово переходять до завдань ближньої зони за рахунок збагачення зони актуального розвитку та опанування новими знаннями, вміннями та навичками концертних та публічних виступів.

Відомо, що специфіка навчального процесу підготовки майбутніх учителів музики включає різні види організаційних форм навчання: це індивідуальні, колективні, дрібногрупові форми навчання, що розширює можливості підготовки студентів до виконавської діяльності. Тому використання індивідуально-диференційного підходу в організації музично-виконавської діяльності майбутніх вчителів музики підводить до визначення наступної *третьої педагогічної умови* формування виконавської стабільності – варіативність введення організаційних форм виконавської діяльності в процес навчання. Індивідуальна форма навчання, яка є традиційною в системі музичної освіти і використовується як головна при підготовці майбутніх учителів музики до виконавської діяльності, більш диференційовано враховує індивідуальні здібності, певні професійно-особистісні якості, риси характеру, певний темперамент, що звісно не може не відбиватися на виконавській діяльності загалом та виконавській стабільності зокрема. Використання різних форм в їх варіативному комбінуванні з орієнтацією на поступове ускладнення й диференціацію навчальних завдань, дозволяє студентів критично оцінювати та коректувати власну виконавську діяльність, що сприяє формуванню такої складної особистої властивості як виконавська стабільність.

Відомо, що після закінчення навчального закладу у молодих фахівців спостерігається певний розрив між наявністю теоретичних знань та прак-

тичних навичок. Якщо розглянути, наприклад, хормейстерську виконавську діяльність майбутнього вчителя музики, то очевидним є неповноцінність придбаних виконавських навичок, тому що розвиток мануальної диригентської техніки в класних умовах, де відсутній хоровий колектив, не може сприяти повноцінної підготовки до публічного виконавського виступу в якості диригента. Тому постає необхідність приблизити роботу в класі до реальної виконавської діяльності та визначити *четверту педагогічну умову* – актуалізація набутих музично-теоретичних знань, вмінь та навичок в виконавській діяльності майбутнього вчителя музики.

Виконавська діяльність, публічні виступи вимагають особливої емоційної гнучкості, що визначається в умінні керувати своїми емоціями в складних емоціогенних ситуаціях, швидкої реакції, вміння регулювати свій внутрішній стан, тобто формування навика саморегуляції, емоційної стійкості. *П'ятою педагогічною умовою* ми вважаємо використання тренінгів, спрямованих на формування у студентів виконавської стабільності. За визначенням І. Вачкова [3] тренінг – це специфічна форма дресирування, тренування, форма активного навчання, метод створення умов для саморозкриття особистості. Використання тренінгів дозволяють моделювати ситуацію під час публічного виступу, тим самим формувати навички поведінки у незвичних (емоціогенних) умовах. Ефективним методом оволодіння навичками та вміннями емоційної саморегуляції є аутогенне тренування. Поняття “аутогенне тренування” розуміють як систему прийомів свідомої психічної регуляції людини. Воно може реалізовуватися за допомогою технічних, зокрема, й автоматичних приладів (тренажерів уваги, пам'яті, уяви, волі тощо), а також завдяки зусиллям волі та інтелекту особи. Аутогенне тренування застосовують з метою виявлення й використання психофізіологічних і психічних резервів окремого індивіда в його продуктивній праці та творчій діяльності [4,33]. У процесі аутогенного тренування виникає стан релаксації, тобто пасивної концентрації на конкретних відчуттях, які супроводжувалися почуттям глибокого спокою, зняттям напруги та хвилювання. У цьому стані дуже добре реалізовувати форми самонавіювання, спрямовані на регуляцію різних станів та фізіологічних функцій організму. Під час вправ аутогенного тренування ми мали можливість працювати над формуванням емоційних та вольових якостей, вмінням регулювати свій емоційний стан. Основна мета аутогенного тренування – це розвиток емоційної сфери, артистизму, вольових якостей, підвищення працездатності і

творчого потенціалу майбутнього учителя музики. Межі витривалості нервової системи існують, і при цьому далеко не кожен вчитель музики знає власні можливості, особливо ті, що стосуються дозування психічних навантажень, уміння правильно оцінювати сили – як фізичну, так і емоційну. Метою використання тренінгів є усвідомлення причин виникнення негативних емоцій (роздратованість, неспроможність поставити мету та досягти її, невпевненість у своїх знаннях та вміннях, психологічна напруга, яка проявляється у фізичній скутості, хвилюванні, яке визначалося тремтінням рук та ніг, слабким володінням голосовим апаратом тощо). Успішної виконавської діяльності неможливо досягти без відповідної підготовки яка полягала у виробленні контролю над своїм емоційним станом що стало одним з основних завдань аутотренінгу.

Близьким до використання аутотренінгів ми вважаємо введення також психолого-педагогічних тренінгів, які дають змогу активізувати процес навчання. Психолого-педагогічний тренінг є елементом технології фахового становлення майбутнього вчителя, орієнтований на те, щоб допомогти майбутнім учителям мистецьких дисциплін у їхньому фаховому становленні як майбутніх педагогів та виконавців. Метою психолого-педагогічного тренінгу було допомогти утвердити власне професійне “Я” студентів, виробити свій стиль виконавської діяльності, проявити творчі якості, доказати, що кожен студент є унікальною

особистістю і має власні внутрішні джерела особистісних перетворень та саморозвитку.

Не менш важливою ми вважаємо наступну, *шосту педагогічну умову*: поєднання педагогічної вимогливості із педагогічною підтримкою оцінювальної і виконавської діяльності студентів мистецького напрямку, майбутніх учителів музики. Маємо на увазі створення викладачами вищої школи сприятливого психологічного клімату на уроках інструментальної, вокальної та диригентської підготовки майбутніх фахівців. Важлива доброзичлива педагогічна підтримка з боку викладачів на індивідуальних заняттях з основного інструменту, вокалу, диригування, на репетиціях хорového колективу, де майбутні вчителі музики працюють над програмами, які потім представляють на публічних виступах (заліках, екзаменах, концертах). Разом з тим повинна бути педагогічна вимогливість, відсутність авторитаризму, психологічного тиску на студентів з боку викладачів. Ця педагогічна умова допомагає встановити довірливі відносини між студентом і викладачем, сприяє виробленню у студентів вміння адекватного самооцінювання результатів власної виконавської діяльності, впевненості у власних силах, що не може не вбитися на формуванні виконавської стабільності студентів.

Визначені педагогічні умови формування виконавської стабільності майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки є взаємозалежними і взаємопов'язаними та на нашу думку сприяють високому рівню сформованості означеного феномену.

Список використаних джерел

1. Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки: – М.: Просвещение, 1984. – 111 с.
2. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды. М.: Педагогика, 1989. – 560 с.
3. Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга. Психотехника: Учеб. пособ. – М.: Ось, 2003. – 223 с.
4. Гончаренко С.І. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Новий тлумачний словник української мови: у 4-т. – К.: Аконті, 1999. – 910 с.
6. Падалка Г.М. Учитель, музика, діти. – К.: Муз. Україна. 1982. – 144 с.
7. Петров Н.Н. Аутогенная тренировка для вас (практическое пособие). – М.: Центр психологии та психотерапии, 1990. – 31 с.
8. Ростовський О.Я. Актуальні проблеми удосконалення дидактичної моделі професійної підготовки вчителя / Проблеми формування сучасного вчителя у вищій педагогічній школі. Шляхи підвищення пізнавальної активності студентів педагогічного навчального закладу. Наук.-метод. посіб. – Тернопіль: Навчальна книга, Богдан, 2001. – С. 3-9.
9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 720с.
10. Федорова О. Ф. Некоторые вопросы активизации учащихся в процессе теоретического и производственного обучения. – М.: Высшая школа, 1970. – 301 с.

References

1. Archezhnikova L.G. Professia – uchitel muziky: – M.: Prosveschenie, 1984. – 111 p.
2. Babansky Yu.K. Izbrannyye pedagogicheskie trudy. M.: Pegagika, 1989. –560 p.
3. Vachkov I.V. Osnovy tehnologii gruppobogo treninga. Psyhotehnika: Uchebn. posob. M.: Os', 2003. – 223 p.
4. Goncharenko S.I. Ukrainsky pedadogochny slovnyk. – K.: Lybed, 1997. – 376 p.
5. Novy tлумachny slovnyk ukrainskoi movy: u 4-t. – K.: Akonit, 1999. – 910 p.
6. Padalka G.M. Uchitel, myzika, dity. – K.: Muz. Ukraina. 1982. – 144 p.
7. Petrov N.N. Autogennaya trenirovka dlya vas (prakticheskoe posobie). – M.: Tsetntr psygologii ta psyhoterapii, 1990. – 31 p.
8. Rostovsky O.Ya. Aktualni problem udoskonalennya dudaktychnoi modeli profesiynoi pidgotovki vchytelya / Problemy formuvannya suchasnogo vchytelya u vyschy pedagogochnyi shkoli. Shlyahy pidvyschennya piznavalnoi aktyvnosti studentiv pedagogichnogo navchalnogo zakladu. Nauk.-metod.posib. – Ternopil: Navchalna kniga, Bogdan, 2001. – p. 3-9.

9. Rubinshtein S.L. *Osnovy obschey psichologii.* – SPb.: Piter Kom, 1999. – 720p.
10. Fedorov O.F. *nekotorye voprosy aktivatsii uchaschiehsya v protsesse teoreticheskogo i proizvodstvennogo obucheniya.* – M.: Vysshaya shkola, 1970. – 301p.

Юань Кай. Педагогические условия формирования исполнительской стабильности будущих учителей музыки

Статья посвящена определению педагогических условий формирования исполнительской стабильности будущих учителей музыки. Проанализированы и обобщены основные определения и значения понятия «педагогические условия» в психолого-педагогической и методической литературе. Теоретически обоснованы педагогические условия, обеспечивающие эффективность формирования исполнительской стабильности будущих учителей музыки в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: учитель музыки, исполнительская стабильность, педагогические условия, профессиональная подготовка.

Yuan Kai. Pedagogical conditions on formation of performance stability of future teachers of arts

The article is devoted to the determination and the grounding of pedagogical conditions for formation of performance stability of future teachers of arts. The analysis is carried out as well the main definitions and the essence analysis of definition “pedagogical conditions” in psychological and pedagogical, methodological literature is summarized.

Within the context of the selected research, the term “pedagogical conditions” is understood as the complex of factors which ensure the productive flow of education process, the achievement of task-oriented adequate result across the set target, the development of respective qualities and characteristics of individual and the solution of the main discrepancies of the problem. Pedagogical conditions are defined as the certain system which provides the efficiency of educational process and promotes the formation of performance stability of students, future teachers of arts.

In the relation to the defined subject of research, the teachers of high institution in arts disciplines should form the specified qualities and characteristics, the ability to both successful pedagogical and performance activity. The article provides the author’s definition of performance stability of future teacher of arts as follows: the formed integral characteristic of individual which facilitate implementation that is not below than the achievements during the process of preparation of performance under the emotiogenic (variable) conditions.

In this article the pedagogical conditions that ensure the efficiency of formation of performance stability of future teachers of arts during professional training have been outlined and theoretically grounded. To achieve the set goal the following pedagogical conditions are proposed and grounded: the ability of student’ positive motivation for performance activity, the stage-by-stage approach of pedagogical process, updating of gained musical and theoretical knowledge, skills and abilities within the performance activity of future teachers of arts, the variation in the introduction of organization forms to the performance activity during the training process, the usage of auto-training, psychological and pedagogical trainings, the combination of pedagogical demands and pedagogical support within estimating and performance activity of students of arts.

Key words: teacher of arts, учитель музыки, professional training, performance stability, pedagogical conditions.

Стаття надійшла до редколегії 10.02.2018